

อักษรไทยย่อ : อักษรไทยที่ถูกลืม*

The Forgotten Compressed Thai Letter

จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ**

Churairat Laksanasiri

บทคัดย่อ

อักษรไทยย่อ คือ ตัวอักษรที่หักเหลี่ยมย่อมุมเส้นอักษรให้สวยงาม เป็นอักษรไทยชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้น นิยมใช้ และเสื่อมคลายความนิยมไปในสมัยอยุธยา ตัวอักษรชนิดนี้เกิดจากตัวอักษรไทยชนิดบรรจงที่ได้รับอิทธิพลจากอักษรสมัยสุโขทัย แล้วพัฒนาเป็นอักษรไทยย่อ พบว่ามีการพัฒนาตัวอักษรเป็น ๔ ยุค คือ ยุคกำเนิด ยุคเริ่มต้น ยุคแบบแผน และยุคคลี่คลาย อักษรไทยย่อที่สมบูรณ์และงดงามที่สุดคืออักษรไทยย่อในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ อักษรชนิดนี้นิยมใช้บันทึกเรื่องราวทางศาสนาและเอกสารสำคัญของบ้านเมือง

คำสำคัญ : อักษรไทยย่อ อักษรไทยสมัยอยุธยา สันฐานตัวอักษร

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของหัวข้อกำเนิดและพัฒนาการของอักษรไทยย่อในการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์เนื้อหาของสมุดไทยเรื่องนันทปนิทสูตรคำหลวงของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ไชยเชษฐสุริยวงศ์ ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยของคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

** รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Abstract

The compressed Thai letter is a type of letter with beautiful lines and was popularly used during the Ayutthaya period. It was gradually developed from the beautiful letter type of the Sukhothai period. Its development can be divided into four periods, namely, the origin, the beginning, the standard, and the declining. The most perfect and beautiful compressed Thai letter is that used towards the end of 23rd Buddhist Era. This type was used to record Buddhist account and important document of the country.

Keywords : compressed Thai letter, Thai letter of Ayutthaya period, letter's aspects

ความนำ

อักษรไทยย่อ เป็นอักษรไทยชนิดหนึ่งที่นิยมใช้ในสมัยอยุธยา เท่าที่มีหลักฐานปรากฏ พบว่ามีเอกสารโบราณที่บันทึกด้วยอักษรไทยย่อเป็นจำนวนไม่น้อย อักษรไทยยอมีบทบาทใช้บันทึกเรื่องราวสำคัญต่างๆ ในสมัยอยุธยา และมีเส้นสัณฐานของรูปอักษรที่งดงามโดดเด่นจนเป็นเอกลักษณ์ที่แสดงให้เห็นเส้นทางพัฒนาการของอักษรไทยและภูมิปัญญาของคนไทยได้อย่างน่าภาคภูมิใจ อักษรไทยย่อเป็นอักษรไทยที่มีบทบาทมาตั้งแต่สมัยอยุธยา แต่ยังไม่มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับอักษรไทยย่ออย่างจริงจัง ทั้งที่อักษรไทยชนิดอื่นๆ หรืออักษรที่พัฒนามาจากอักษรไทยได้มีผู้ศึกษาเป็นจำนวนมาก อักษรไทยย่อจึงเป็นอักษรไทยที่ถูกลืมนับและถูกลืมมานานนับ ๒๐๐ ปีทีเดียว บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากำเนิดอักษรไทยย่อ พัฒนาการของอักษรไทยย่อ เรื่องที่นิยมใช้อักษรไทยยอบันทึก วิธีการบันทึก และสาเหตุการเสื่อมความนิยมการใช้อักษรไทยย่อ

อักษรไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงสมัยต้นรัตนโกสินทร์

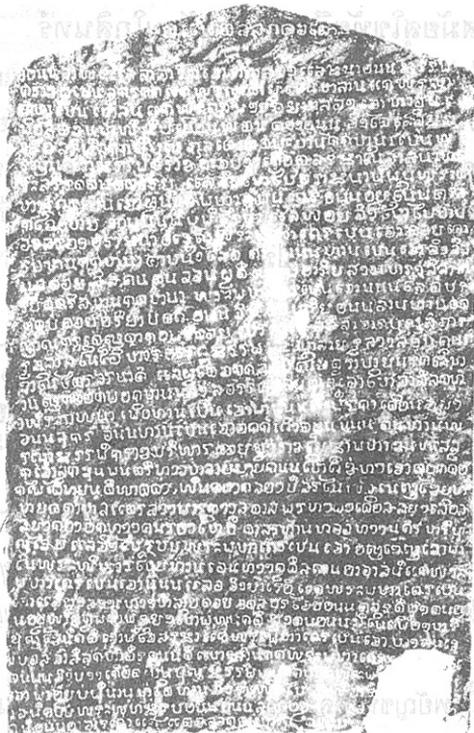
อักษรไทยที่ถือว่าเป็นอักษรแบบแรกและเป็นอักษรไทยที่เก่าแก่ที่สุด คือ อักษรไทยที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชประดิษฐ์ครั้งที่ ๓ แห่งอาณาจักรสุโขทัยได้ทรงประดิษฐ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๖ (ม.ศ. ๑๒๐๕) ทรงเรียกว่า “ลายสือไทย” และพระองค์ได้โปรดให้จารึกเรื่องราวในสมัยของพระองค์ด้วยลายสือไทยในจารึกหลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหงเมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๕ ดังปรากฏเรื่องการประดิษฐ์ลายสือไทยในจารึกหลักที่ ๑ ด้านที่ ๔ บรรทัดที่ ๘-๑๑ ดังนี้

๑๒๐๕ ๒๖ ๑๒๐๕ ๒๖
๑๒๐๕ ๒๖ ๑๒๐๕ ๒๖ ๑๒๐๕ ๒๖
๑๒๐๕ ๒๖ ๑๒๐๕ ๒๖ ๑๒๐๕ ๒๖
๑๒๐๕ ๒๖ ๑๒๐๕ ๒๖ ๑๒๐๕ ๒๖
๑๒๐๕ ๒๖ ๑๒๐๕ ๒๖ ๑๒๐๕ ๒๖

“เมื่อก่อนลายสือไทยนี้มี ๑๒๐๕ ศกปีมะแม พ่อขุนรามคำแหง
หาใครใจในใจ แลใส่ลายสือไทยนี้ ลายสือไทยนี้จึงมีเพื่อขุนผู้นั้นใส่ไว้”

ลายสือไทยนี้ พยัญชนะและสระวางอยู่บนบรรทัดเดียวกัน โดยสระวางอยู่ในตำแหน่งข้างหน้าและข้างหลังพยัญชนะเท่านั้น เมื่อลายสือไทยปรากฏใช้ในสมัยต่อมาก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปอักษรบ้างเล็กน้อย ส่วนระบบการเขียนหรืออักษรวินัยนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม นั่นคือ สระเปลี่ยนไปวางไว้รอบพยัญชนะเช่นเดียวกับอักษรต้นแบบ คือ อักษรขอมโบราณและอักษรมอญโบราณ การพัฒนาเปลี่ยนแปลงนี้ได้คลี่คลายไปเป็นรูปอักษรที่เรียกว่าอักษรไทยสุโขทัย (จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ ๒๕๕๒ : ๗๓-๘๔) แม้อักษรวินัยจะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แต่รูปอักษรก็เป็นรูปอักษรที่พัฒนามาจากลายสือไทยหรืออักษรไทยสมัยพ่อขุนรามคำแหงนั่นเอง

เมื่ออักษรไทยสมัยสุโขทัยเข้าไปสู่อณาจักรล้านนาใน พ.ศ. ๑๙๑๓ ตามหลักฐานในจารึกวัดพระยืนแล้วนั้น ต่อมาจึงได้พัฒนาเป็นรูปอักษรไทยล้านนาหรืออักษรฝักขาม ส่วนอักษรธรรมล้านนานั้น เป็นรูปอักษรที่เกิดขึ้นในอาณาจักรล้านนา รูปอักษรที่ใช้อยู่ในอาณาจักรล้านนาทั้ง ๒ ชนิด ได้แพร่อิทธิพลรูปอักษรเข้าสู่อาณาจักรล้านช้าง ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ และต่อจากนั้นก็ได้ออนแพร่อิทธิพลเข้าสู่ดินแดนภาคอีสานของ

บับ วิถุ
ศรี
นบสง

เขต
ภ
ม

จารึกวัดพระยืน จังหวัดลำพูน พ.ศ. ๑๙๑๓
(จารึกสมัยสุโขทัย ๒๕๒๖ : ๙๔)

ประเทศไทย พัฒนาเป็นรูปอักษรไทยน้อยและอักษรธรรมอีสาน ประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ส่วนอักษรไทยน้อยนั้นต่อมาได้พัฒนาเป็นอักษรลาว

นอกจากนี้ ในอาณาจักรล้านนา ยังพบอักษรอีกชนิดหนึ่งคือ อักษรไทยนิเทศ ซึ่งเป็นรูปอักษรที่เกิดขึ้นในยุคหลัง ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕ ในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย

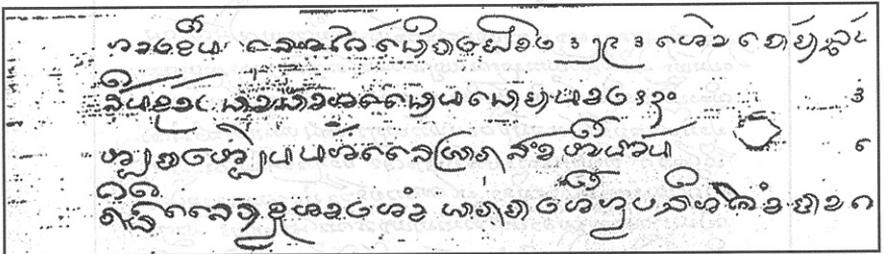
ฉะนั้นจะเห็นได้ว่ารูปอักษรไทยที่พหุชนรวมคำแห่งมหाराชทรงประดิษฐ์ขึ้นได้แพร่กระจายและมีอิทธิพลต่อรูปแบบอักษรของอาณาจักรอื่นๆ อีกด้วย

อักษรธรรมล้านนา จารึกวัดช้างค้ำ
(กรรณิการ์ วิมลเกษม ๒๕๔๒ : ๓๓๓)

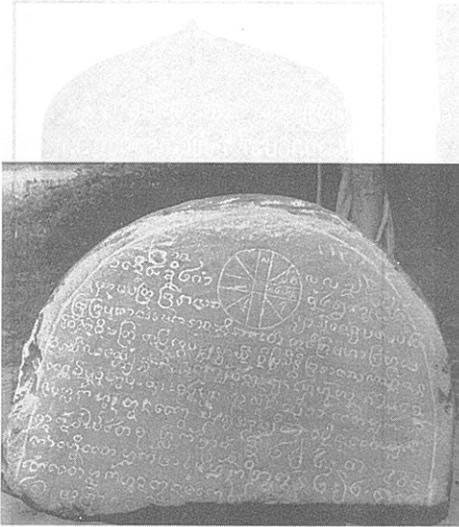

อักษรฝักขาม จารึกเจ้าสีหิ้นผู้เป็นปู่เลี้ยง
(จารึกล้านนาภาค ๑ ๒๕๓๔ : ๑๔๖)

อักษรไทยนิเทศ ไบลานเรื่องโคลงมังตรา
(กรรณิการ์ วิมลเกษม ๒๕๔๒ : ๓๔๐)

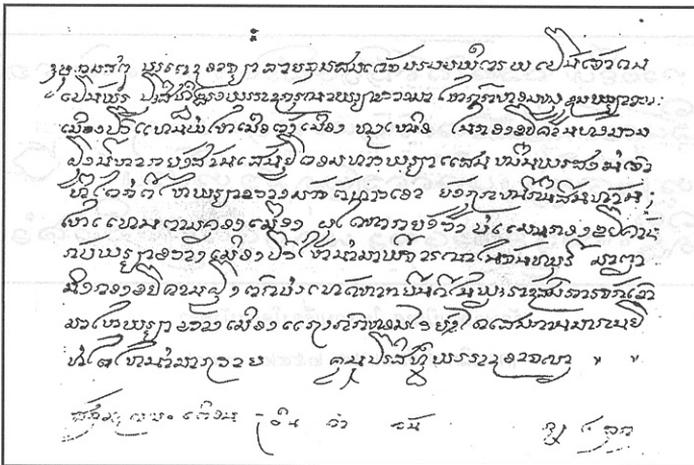
๑๒ จุฬารัตน์ ลักษณะศิรี

อักษรธรรมอีสาน จารึกพระพรหมเทโวโพธิสัตว์
 ด้านที่ ๑ พ.ศ. ๒๑๗๙
 (กรมศิลปากร ๒๕๒๙ : ๒๔๔)

อักษรไทยน้อย จารึกวัดแดนเมือง ๒
 พ.ศ. ๒๐๗๘
 (กรมศิลปากร ๒๕๒๙ : ๓๒๘)

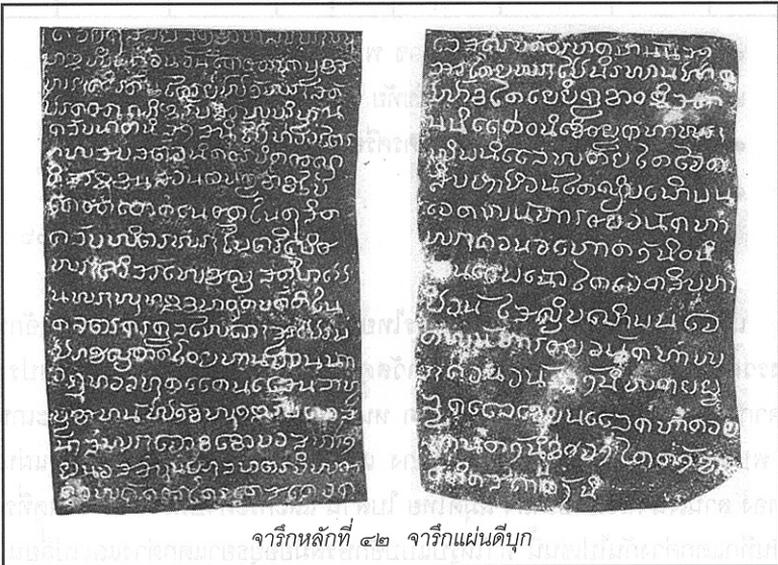

อักษรไทยน้อย ในใบจุ่ม
 ไปรดเกล้าฯ พระยาขวงมา
 (วัดฯ ปุณณโกทก ๒๕๒๒ : ๑๓๗)

อักษรขุขันธ์ แหม่นอุปะภอนบันทีภพสา ฐิ ค่ำเว้าโดยแหม่นมะนุดฉบับ
ผู้ปะกิดสร้างขึ้นสำล็บใช้้ฉบับสี่สะแดงถวามเฮ้าใจ. เมื่อเห็นวาลำพัง
แต่พสา (ถวามเว้า) บ่เป็นของพั้นลิจฎาออม พ้ที่้จะเก็บเล็อง ฐิ
เขตภาน ต่างๆใช้้ลิจอยู่ตะทุดไปได้ เฝิ่นจั้งลิดปะกิดเล็องพายใช้้
ฮิดอรนแดนเฮ็องธรวภา " ทิวขังสิ ฐิ อักษรขุขันธ์ "; สะมัน อักษรขุขันธ์ลาว
ได้ก่าเบิดมา ก่ามีลัภสะนะแสบดรวกัันกับขອງขุดอื่บ, ต่างแต่ว่า
ผู้ปะกิดลิดขึ้นมัน แหม่นลิวลาวเอง เฝือปะโทยดแก่ลิวลาวโดยสะเพาะ.

อักษรลาวปัจจุบัน จากหนังสือไวยากรณ์ลาวบัดจุบัน
(กะขวงลี้กสาทิกาน ๒๐๐๐ : ๑)

นอกจากนี้ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ รูปอักษรไทยสมัยสุโขทัยยังได้แพร่
กระจายเข้าสู่อาณาจักรอยุธยาซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของอาณาจักรสุโขทัย ดังปรากฏหลักฐาน
ที่เก่าที่สุด คือ จารึกแผ่นดินบุก วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (พ.ศ. ๑๙๑๒-๑๙๓๑)

จารึกหลักที่ ๔๒ จารึกแผ่นดินบุก

(ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓ ๒๕๐๔ : ๕๒, ๕๔)

๑๔ จุฬารัตน์ ลักษณะศิริ

หรือประมาณต้นศตวรรษที่ ๒๐ เรียกว่า **อักษรไทยสมัยอยุธยา** (ก่องแก้ว วีระประจักษ์ ๒๕๒๖ : ๒๕)

อักษรไทยในช่วงแรกของสมัยอยุธยาตอนต้นนี้ยังคงมีรูปสัณฐานคล้ายคลึงกับอักษรไทยสมัยพระมหารัชมหาธรรมราชาลิไทยอยู่มาก กล่าวคือ เส้นอักษวยังเป็นเส้นตรง มุมอักษรโค้งมน ฐานอักษรกว้าง ดังตัวอย่างการเปรียบเทียบอักษรไทยสุโขทัยกับอักษรในจารึกแผ่นดินบุก ดังนี้

๑	๒	๓	๔	๑	๒	๓	๔
ค, ฅ	ก	ฅ	ก	พ	พ	พ	พ
ค	ค	ค	ค	พ	พ	พ	ม
ด	ด	ด	ด	ล	ล	ล	ล
น	น	น	น	ฮ, ฮ	ฮ	อ, ฮ	อ

๑. จารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พ.ศ. ๑๘๓๕
๒. จารึกวัดป่ามะม่วง จังหวัดสุโขทัย พ.ศ. ๑๙๐๔
๓. จารึกแผ่นดินบุก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. ๑๙๑๒-๑๙๓๑
๔. อักษรไทยปัจจุบัน

(ก่องแก้ว วีระประจักษ์ ๒๕๒๖ : ๒๕)

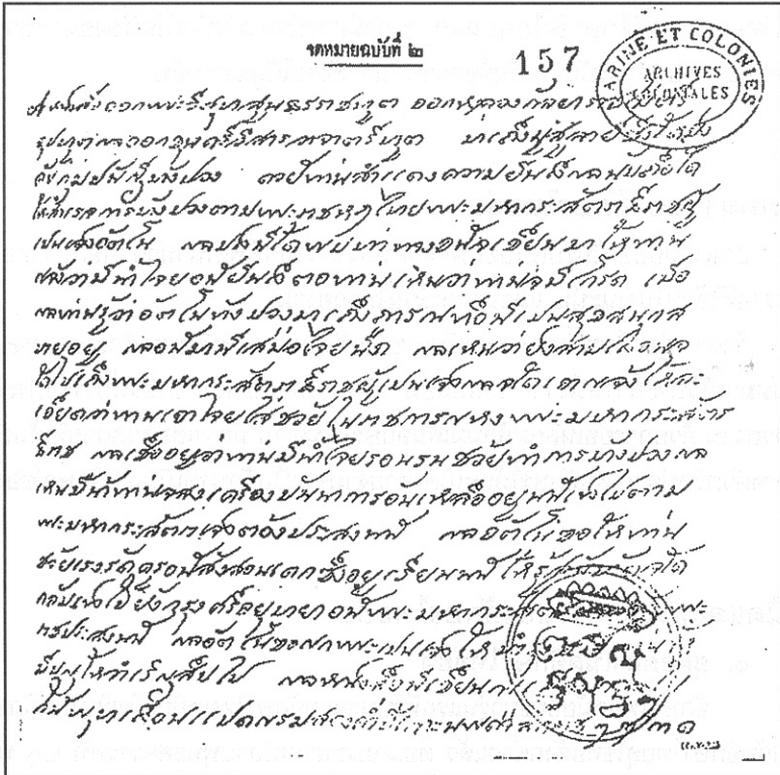
เมื่ออาณาจักรอยุธยาได้รับอักษรไทยสุโขทัยมาใช้นั้นก็ได้พัฒนาเส้นอักษรไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากสมัยนี้ได้พัฒนาวัสดุที่ใช้ในการจารึกมากขึ้นหลายประเภท นอกจากการจารึกลงบนวัสดุเนื้อแข็ง หนัก หนา และเคลื่อนย้ายไม่สะดวกประเภทศิลาแล้ว พบว่าสมัยอยุธยามีการใช้วัสดุที่บาง เบา และเคลื่อนย้ายง่าย เช่น แผ่นดินบุก ลานทอง ลานเงิน กระดาษเพล่า สมุดไทย ใบลาน และกระดาษฝรั่ง การใช้วัสดุที่รองรับการบันทึกแตกต่างกันไปเช่นนี้ ทำให้รูปแบบอักษรสมัยอยุธยาแตกต่างและเปลี่ยนแปลงไปตามวัสดุที่ใช้อย่างหลากหลายด้วย (ก่องแก้ว วีระประจักษ์ ๒๕๒๖ : ๒๕)

แม้ตัวอักษรที่พบในสมัยอยุธยาจะมีรูปลักษณะแตกต่างไปตามวัสดุที่ใช้และลายมือหรือการจารึก ก็สามารถจัดแบ่งรูปแบบอักษรไทยสมัยอยุธยาเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ ๓ ประเภท ได้แก่

๑. อักษรตัวบรรจง คือ รูปร่างที่ใช้เขียนเพื่อรักษาแบบฉบับ (ก่องแก้ว วีระประจักษ์ ๒๕๓๗ : ๑๔) เรื่องที่บันทึกมักเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อการเมืองการปกครองและศาสนาที่ต้องเก็บรักษาไว้อย่างถาวร เช่น จารึกแผ่นดินบุก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (พ.ศ. ๑๙๑๒-๑๙๓๑) จารึกหลักที่ ๔๔ จารึกลานเงินภาษาไทย หรือจารึกวัดสองคอบ ๓ (พ.ศ. ๑๙๗๐) พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐ (พ.ศ. ๒๒๒๓)

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐ พ.ศ. ๒๒๒๓
(ประชุมจดหมายเหตุ สมัยอยุธยา ภาค ๑ ๒๕๑๐ : ๙๔)

หนังสือออกพระวิสุทธสุนทร จดหมายเหตุฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๓๑
(ประชุมจดหมายเหตุ สมัยอยุธยา ภาค ๑ ๒๕๑๐ : ๑๔)

๓. อักษรไทยย่อ คือ อักษรที่ประดิษฐ์ให้เป็นลวดลายเพื่อจดจำมือ (กองแก้ว วีระประจักษ์ ๒๕๓๗ : ๑๔) สมัยอยุธยานิยมใช้อักษรไทยย่อดังปรากฏหลักฐานเอกสารโบราณในสมัยนี้หลายเรื่อง ดังจะได้กล่าวถึงโดยละเอียดต่อไป

ต่อมาเมื่อกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีก็ได้รับตัวอักษรไทยสมัยอยุธยามาใช้ และได้พัฒนาจนเป็นเอกลักษณ์ของตนในพุทธศตวรรษที่ ๒๔ รูปอักษรที่รับมานั้น คือ รูปอักษรธรรมดามีทั้งอักษรตัวบรรจงและอักษรตัวหวัด ดังเช่นในกฎหมายตราสามดวง ตำราพิไชยสงครามฉบับรัชกาลที่ ๑ ตำราช้างฉบับรัชกาลที่ ๑ เป็นต้น ส่วน

๑๘ จุฬารัตน์ ลักษณะศิริ

อักษรไทยย่อ เท่าที่ศึกษายังไม่พบหลักฐานว่ามีกรนำมาบันทึกเป็นเรื่องขนาดยาวเช่น สมัยอยุธยา พบแต่การบันทึกเป็นข้อความสั้นๆ ดังจะได้กล่าวต่อไป

ความหมายของอักษรไทยย่อ

อักษรไทยย่อเป็นรูปแบบอักษรชนิดหนึ่งของไทยที่พัฒนามาจากอักษรไทยชนิดตัวบรรจงที่ใช้อยู่ในขณะนั้น แล้วนำมาเขียนให้สวยงาม

คำว่า “ย่อ” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับพุทธศักราช ๒๕๔๒ ให้ความหมายไว้ประการหนึ่งว่า “ย่อเหลี่ยม” อักษรไทยย่อ คือ อักษรที่บรรจงประดิษฐ์ให้ดูสวยงาม ด้วยการย่อเหลี่ยมหักมุมเส้นอักษรให้งดงาม มีการเล่นลวดลายที่เส้นอักษร โดยบางตัวตัวปลายเส้นอักษรให้อ่อนโค้งสวยงามจนเป็นอักษรที่เป็นเอกลักษณ์ของไทย

กำเนิดและพัฒนาการของอักษรไทยย่อ

๑. ยุคจุดกำเนิดอักษรไทยย่อ

อักษรไทยสมัยอยุธยาแรกๆที่รับมาจากอักษรไทยสมัยสุโขทัยนั้นมีลักษณะคล้ายกับอักษรไทยสุโขทัยดังกล่าวแล้ว ต่อมาประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ พบว่าเส้นสัณฐานอักษรบางตัวเริ่มเปลี่ยนแปลงไป คือ มุมอักษรโค้งมนเริ่มเปลี่ยนเป็นเหลี่ยม ตัวอักษรเริ่มหักมุมที่ปลายเส้น อักษรบางตัวเริ่มเอนไปทางขวาเล็กน้อย ประมาณ ๗๐-๖๐ องศา ดังปรากฏหลักฐานในจารึกหลักที่ ๕๐ จารึกลานเงินอักษรและภาษาไทย (จารึกเจ้าเพชรเทพศิริมานนท์ ๑) พ.ศ. ๑๙๕๖ จารึกหลักที่ ๕๑ จารึกลานเงินอักษรและภาษาไทย (จารึกเจ้าเพชรเทพศิริมานนท์ ๒) พ.ศ. ๑๙๕๖ และจารึกหลักที่ ๔๔ จารึกลานเงินอักษรและภาษาไทย (จารึกวัดสองคอก ๓) พ.ศ. ๑๙๗๖ เป็นต้น ดังตัวอย่าง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

จากพระราชสารสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมถึงอุปราชโปรตุเกส พ.ศ. ๒๑๕๘-๒๑๕๙

ทรงพระมหากรุณาธิคุณดัดอักษร

จากหนังสือออกญาไชยาเมืองตะนาวศรีอนุญาตให้พ่อค้าเดินมาרךเข้ามายังประเทศไทย ฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๑๖๔

๒. ปลายเส้นหลังของอักษรที่ลากขึ้นบางตัว เริ่มหักเหลี่ยมเป็นรูป เช่น ษ (น) ษ (บ) ษ (ม) ดังตัวอย่าง

	นั้น (นั้น)
	บุราน (โบราณ)
	มหานคอร (มหานนคร)

๓. ปลายเส้นหลังของอักษรที่ลากลงเริ่มหักมุมเข้าบางตัว เช่น ๓๓) ๓ (ถ) ๓ (ห) ดังตัวอย่าง

	ติเตียน (ติเตียน)
	ปรารถนา (ปรารถนา)
	หลาย

๔. ปลายเส้นหลังของอักษรบางตัวที่เขียนวกมาทางซ้ายจะตัวดเส้นกลับไปทางขวาอีกครั้ง เช่น ๓(จ) ๓(ล) ๓(ว) ดังตัวอย่าง

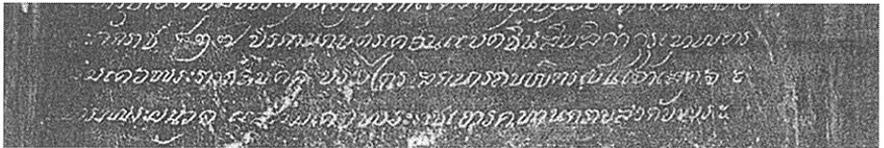
	จ
	แล
	แวนแคว้น (แวนแคว้น)

ทั้งนี้ยังมีอักษรบางตัวที่เส้นอักษรยังไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คือ ๓ (ก) ๓ (ข) ๓ (ค) เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงของเส้นอักษรในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ นี้ มีลักษณะแตกต่างกับอักษรที่เขียนอย่างลายมือธรรมดา ลักษณะรูปร่างอักษรนี้เรียกได้ว่าเป็นอักษรไทยย่อแล้ว แต่เป็นอักษรไทยย่อยุคเริ่มต้นที่ยังไม่พัฒนาเข้าสู่รูปร่างอักษรไทยย่ออย่างแท้จริง เพราะลักษณะอักษรมิได้หักเหลี่ยมย่อมุมทุกตัว

๓. อักษรไทยย่อยุคแบบแผน

ต่อมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๓ รูปร่างอักษรไทยย่อในยุคเริ่มต้น (พุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑) ได้พัฒนาไปก็อย่างชัดเจน นับเป็นรูปร่างอักษรไทยย่ออย่างแท้จริง หรืออาจเรียกว่าอักษรไทยย่อยุคแบบแผน ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๓ พบเอกสารที่ใช้อักษรไทยย่อบันทึกเป็นจำนวนมาก เท่าที่พบคือ จารึกกระสังเหล็กในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรเกษม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๒๒๐ จารึกวัดจุฬามณี จังหวัดพิษณุโลก พ.ศ. ๒๒๒๒ จารึกแผ่นไม้บุษบกธรรมาสถ์วัดมณีชลขันธ์ จังหวัดลพบุรี พ.ศ. ๒๒๒๕ จารึกวัดมหาธาตุฯ จังหวัดกรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๒๒๗ หนังสือออกพระวิสุทธสุนทร จดหมายฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๒๓๑ หนังสือสัญญาไทย-ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๒๓๑ เอกสารเกี่ยวกับพุทธประวัติ^๑ จารึกชะลอพระพุทไธยาสน์ พ.ศ. ๒๒๗๑ จารึกวัดป่าโมก พ.ศ. ๒๒๗๑ นันทโศภนินทสูตรคำหลวง พ.ศ. ๒๒๗๙ จารึกแม่อักษรขอมชุดปรอท พ.ศ. ๒๒๙๐ สุปริติธรรมราชาดกคำหลวง^๒ สมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา เลขที่ ๕ ชื่อ แผนที่ไตรภูมิโลกสถฐาน และสมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยาเลขที่ ๖ ชื่อ ไตรภูมิโลกสถฐาน^๓

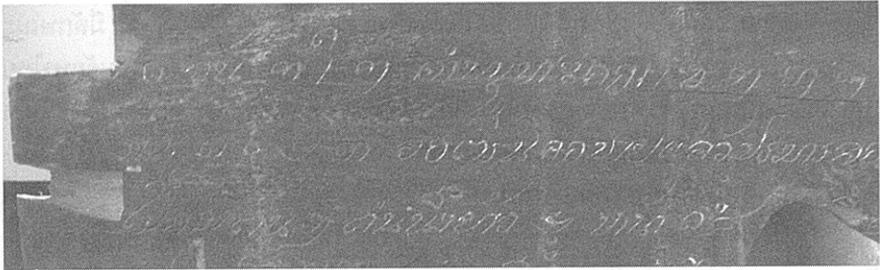

จารึกวัดจุฬามณี จังหวัดพิษณุโลก พ.ศ. ๒๒๒๒ (ประชุมพระราชพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก ๒๕๓๙ : ๑๙๖)

^๑ อาจารย์ Bernard Wirth ภาควิชาภาษาฝรั่งเศส มหาวิทยาลัยศิลปากร พบเอกสารนี้ที่หอสมุดแห่งชาติ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส โดยพบอยู่ร่วมกับเอกสารภาษาไทยอื่นๆ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่พระสังฆราชหลุยส์ ลานู (Luis Laneau) เป็นผู้ให้บันทึก

^๒ สมภพ มีสบาย สันนิษฐานว่าน่าจะตั้งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย ระหว่าง พ.ศ. ๒๒๗๕-๒๓๐๑ (สมภพ มีสบาย มปป. : ๕)

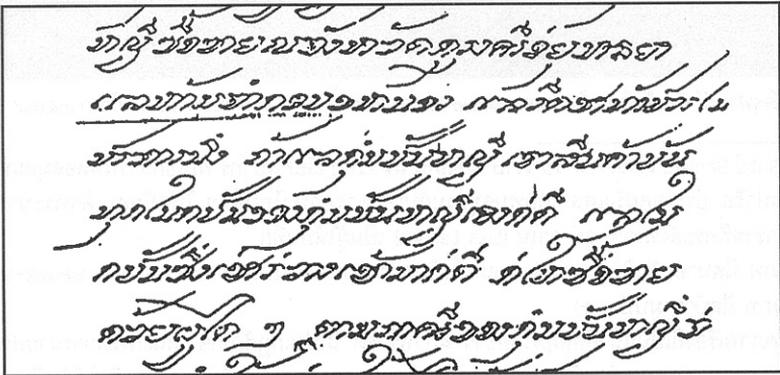
^๓ สมุดภาพเรื่องนี้เป็นหนังสือสมุดไทยขาว สภาพชำรุด ไม่ปรากฏศักราช คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ ได้สันนิษฐานว่าเอกสารนี้น่าจะเป็นต้นฉบับฝีมือช่างสมัยอยุธยา ฉะนั้นอักษรไทยย่อที่ใช้ในเอกสารโบราณนี้ จึงเป็นอักษรไทยย่อสมัยอยุธยาด้วย (กรมศิลปากร ๒๕๕๒ : ๕)

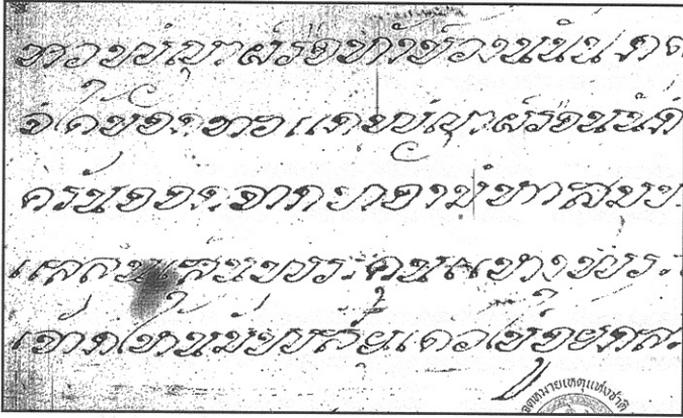
จารึกแผ่นไม้บุษบกธรรมาสถ์วัดมณีชลขันธ์ จังหวัดลพบุรี (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พิศุกมิตี ภาควิชาภาษาตะวันตก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา เอื้อเฟื้อภาพ)

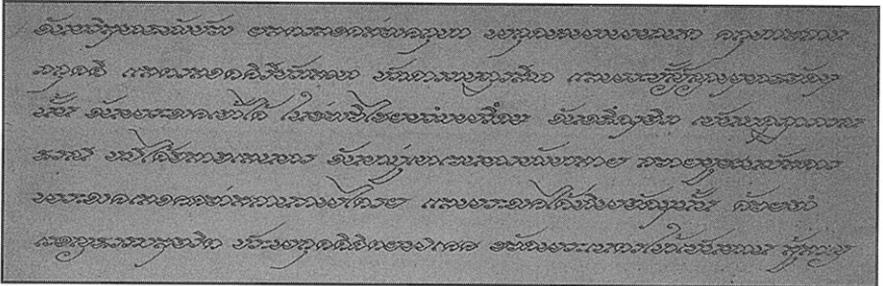
หนังสือออกพระวิสุทธิสุนทร จดหมายฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๒๓๑
(ประชุมจดหมายเหตุ สมัยอยุธยา ภาคว ๑ ๒๕๑๐ : ๑๖)

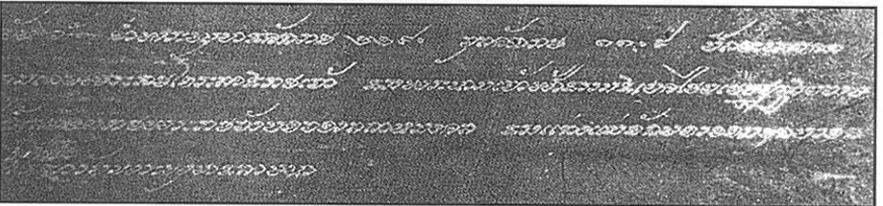
หนังสือสัญญาไทย-ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๒๓๑
(ประชุมจดหมายเหตุ สมัยอยุธยา ภาคว ๑ ๒๕๑๐ : ๕)

เอกสารเกี่ยวกับพุทธประวัติ พบที่หอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส (ศูนย์ข้อมูลเพื่อการค้นคว้าวิจัยฝรั่งเศส-ไทยศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร)

นันทโศภนัทสูตรคำหลวง พ.ศ. ๒๒๗๙
("นันทโศภนัทสูตรคำหลวง," สมุดไทยขาว อักษรไทยย่อ เส้นดำ, หน้าต้น ๓๔)

จารึกแม่อักษรขอมชุดปรอท พ.ศ. ๒๒๙๐
(กรมศิลปากร ๒๕๒๙ : ๑๙๔)

12-2

อนึ่งในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
 พระเจ้าเสือแต่งหนังสือชื่อ "สุพรรณิการ์" ซึ่งเนื้อเรื่อง
 เกี่ยวกับพระนารายณ์ ทรงรักใคร่ชอบพอรักใคร่ สดชื่นของพระ
 เจ้าเสือและพระนาง และพระเจ้านครราชสีมา ซึ่งทรง
 รักใคร่ชอบพอรักใคร่ สดชื่นของพระ
 เจ้าเสือและพระนาง และพระเจ้านครราชสีมา ซึ่งทรง
 รักใคร่ชอบพอรักใคร่ สดชื่นของพระ

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
 พระเจ้าเสือแต่งหนังสือชื่อ "สุพรรณิการ์" ซึ่งเนื้อเรื่อง
 เกี่ยวกับพระนารายณ์ ทรงรักใคร่ชอบพอรักใคร่ สดชื่นของพระ
 เจ้าเสือและพระนาง และพระเจ้านครราชสีมา ซึ่งทรง
 รักใคร่ชอบพอรักใคร่ สดชื่นของพระ
 เจ้าเสือและพระนาง และพระเจ้านครราชสีมา ซึ่งทรง
 รักใคร่ชอบพอรักใคร่ สดชื่นของพระ

สุปริติธรรมราชาดคำหลวง พ.ศ. ๒๒๗๕-๒๓๐๑
 ("สุปริติธรรมราชาดคำหลวง," สมุดไทยขาว อักษรไทยย่อ เส้นดำ)

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
 พระเจ้าเสือแต่งหนังสือชื่อ "สุพรรณิการ์" ซึ่งเนื้อเรื่อง
 เกี่ยวกับพระนารายณ์ ทรงรักใคร่ชอบพอรักใคร่ สดชื่นของพระ
 เจ้าเสือและพระนาง และพระเจ้านครราชสีมา ซึ่งทรง
 รักใคร่ชอบพอรักใคร่ สดชื่นของพระ
 เจ้าเสือและพระนาง และพระเจ้านครราชสีมา ซึ่งทรง
 รักใคร่ชอบพอรักใคร่ สดชื่นของพระ

สมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา เลขที่ ๕ ซื่อ แผนที่ไตรภูมิโลกสังฐาน
 (กรมศิลปากร ๒๕๔๒)

ณทิวโกษาธิปัตย์	ณ ทิวโกษาธิปัตย์ (ณ ทิวโกษาธิปัตย์)
กุมบันหฤ	กุมบันหฤ (กุมบันหฤ)
ขจรราชทาน	พระราชทาน
ชื่อยาย	ชื่อยาย (ชื่อยาย)

เมื่อถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ปลายเส้นดังกล่าวจะมีลักษณะหักเหลื่อม เช่น ๒๓ (ณ) ๒๓ (ณ) ๒๓ (พ) ๒๓ (ย) เช่น

พระพุทธรูป	พระพุทธรูป
นั้น	นั้น
พรรณนา	พรรณนา
ทงหลาย	ทงหลาย (ทงหลาย)

๓. เส้นหลังของอักษรบางตัวที่ลากลงจะม้วนเข้าเล็กน้อยเกือบทุกตัว เช่น ค (ค) ๓ (ค) ๓ (ค) ๓ (ค) ๓ (ค) ๓ (ค) ๓ (ค) เช่น

ความคิด	ความคิด (ความคิด)
กษัตราธิราช	กษัตราธิราช (กษัตราธิราช)
ทาน	ทาน
ผู้ใหญ่	ผู้ใหญ่ (ผู้ใหญ่)

เมื่อถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ เส้นอักษรม้วนเข้ามาจนจรดเส้นอักษร ด้านในอย่างเห็นได้ชัดทุกตัว เช่น ค (ค) ค (ค) ๓ (ค) ๓ (ค) ๓ (ค) ๓ (ค) ๓ (ค) เช่น

มรรคา	มรรคา
สรรพสัตว์	สรรพสัตว์ (สรรพสัตว์)

เอว๋

เท่านี้

เอว๋เอว

มหาเอว

๔. ปลายเส้นหลังของอักษรที่เคยเขียนวกมาทางซ้ายแล้ววัดเส้นกลับไปทางขวานั้น ยังคงปรากฏเหมือนเดิม เช่น อ (๑) ก (ล) ข (ว) ซ (ส) เช่น

ก๊อ

ก๊อ (ก๊อ)

เก๋งก๊อ

เก๋งก๊อ (เก๋งก๊อ)

อ๊อ

อ๊อ

ส๊อ

ส๊อ

เมื่อถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ เส้นอักษรดังกล่าวมีลักษณะตัวกลับเป็นเหลี่ยมชัดเจนทุกตัว เช่น อ (๑) ก (ล) ข (ว) ซ (ส) เช่น

จลาวิจล

จลาวิจล

เปลวเพลง

เปลวเพลง (เปลวเพลิง)

บังหนควัน

บังหนควัน

สรวกร

สรวกร (สรวกร)

จะเห็นว่าเส้นอักษรมีลักษณะสมบูรณ์เป็นอักษรไทยย่ออย่างแท้จริงตั้งแต่ในช่วงต้นของพุทธศตวรรษที่ ๒๓ และเมื่อถึงช่วงปลายของพุทธศตวรรษที่ ๒๓ อักษรไทยย่อพัฒนาได้สมบูรณ์ที่สุดและงดงามที่สุด ดังปรากฏหลักฐานในหนังสือสัญญาไทย-ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๒๓๑ นั้นไทปนันทสูตรคำหลวง พ.ศ. ๒๒๗๙ จารึกแม่อักษรขอมชุดปรอท พ.ศ. ๒๒๙๐ และสุปริติธรรมราชชาดกคำหลวง พ.ศ. ๒๒๙๕-๒๓๐๑

ส่วนวิธีการบันทึกอักษรไทยย่อในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ นั้น เส้นอักษรถัดพยัญชนะและสระ แต่ละตัวเขียนชิดติดกันเส้นต่อเส้นจนเหมือนลากเส้นต่อเนื่องกันไปจนมีลักษณะเฉพาะตัว (ก่องแก้ว วีระประจักษ์ ๒๕๕๒ก : ๑๑๕) เช่น

อักษรบางตัวที่หนังสือพระราชนิพนธ์

อันว่านางอดดีมีลักษณะกัลยา

ตัวอักษรประดิษฐ์อย่างประณีตบรรจง และมีระเบียบได้ระดับเดียวกัน ตัวอักษรเอนทำมุม ๔๕ องศาชัดเจน ถ้าเขียนบนกระดาษตัวอักษรบางตัวจะมีเส้นหนักเบา กล่าวคือส่วนที่เป็นตัวอักษรพยัญชนะ สระ และเครื่องหมาย จะมีเส้นหนัก ส่วนปลายเส้นพยัญชนะ สระ และเครื่องหมายจะมีเส้นเบา ดังตัวอย่าง

	เสด็จ (เสด็จ)
	พรรณประภา
	ประพุดดี (ประพุดดี)

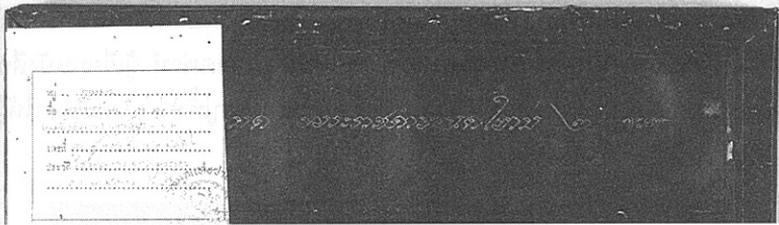
ตัวสระบางตัว เช่น สระไอ สระอี จะอยู่สูงเหนือตัวอักษรมาก สระอุ สระอ อยู่ต่ำกว่าอักษรมาก ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างบรรทัด ทำให้ดูโปร่งและเป็นระเบียบงดงาม

เช่น (สถานที่ใกล้) (ไตรโลกย) อักษรไทยย่อในยุคปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ กล่าวได้ว่าเป็นอักษรไทยย่อยุคแบบแผนทั้งงดงามสมบุรณ์ นอกจากนั้นยังยอมรับและยกย่องกันโดยทั่วไปว่า อักษรไทยย่อที่ใช้บันทึกเรื่องนั้นไทปันทสูตรคำหลวง เป็นอักษรไทยย่อที่งดงามที่สุดอีกด้วย

๔. อักษรไทยย่อยุคคลี่คลาย

ต่อมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๔ หรือในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์ พบการใช้อักษรไทยย่อน้อยลง เท่าที่ศึกษาพบอักษรไทยย่อในสมัยต้นรัตนโกสินทร์เท่านั้น โดยไม่พบการใช้อักษรไทยย่อบันทึกเรื่องขนาดยาวดังเช่นสมัยอยุธยา แต่พบว่ามีการใช้เขียนข้อความสั้นๆ การเขียนชื่อเฉพาะ และการเขียนชื่อเรื่อง เป็นต้น เท่าที่ศึกษาพบการใช้อักษรไทยย่อในสมัยนี้ ดังนี้

๑. ปกสมุดไทยต้นฉบับกฎหมายตราสามดวง ทุกเล่มจะมีชื่อหนังสือปรากฏที่ปกซึ่งเขียนด้วยอักษรไทยย่อชูปเส้นตัวอักษรสีทองงดงาม (พิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ ๒๕๔๖ : ๑) รวมทั้งยังปรากฏชื่อหนังสือที่ด้านข้างสมุดไทยเรื่องนี้ด้วย ดังตัวอย่าง

ปกสมุดไทยเรื่องกฎหมายตราสามดวง

(“พระสมุดพระราชกำหนดใหม่ ๒,” หอสมุดแห่งชาติ, สมุดไทยดำ, อักษรไทย, ภาษาไทย)

ด้านข้างของสมุดไทยเรื่องกฎหมายตราสามดวง

(“กฎมณเฑียรบาล ๒,” “พระสมุดพระราชกำหนดใหม่ ๒,” “กฎมณเฑียรบาล ๑,”
หอสมุดแห่งชาติ, สมุดไทยดำ, อักษรไทย, ภาษาไทย)

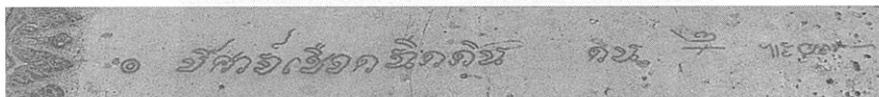
๒. ชื่อปิ่นใหญ่ ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้หล่อปิ่นใหญ่เป็นจำนวนมากเพื่อใช้สำหรับป้องกันพระนคร จากการศึกษาหนังสือเรื่อง ปิ่นใหญ่โบราณในประวัติศาสตร์ชาติไทย ของ ศิริวัจน์ วังศพำห์ (๒๕๕๐) พบว่า ปิ่นใหญ่ที่หล่อขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๑ มีชื่อปิ่นสลักไว้ที่

๓๒ จุฬารัตน์ ลักษณะศิริ

ตัวกระบอกปืนใหญ่เป็นตัวอักษรไทยย่อเกือบทั้งสิ้น ในการศึกษารุ่นนี้ได้นำชื่อปืนใหญ่ที่เป็นอักษรไทยย่อมาศึกษาจำนวน ๓๐ ชื่อ (คุณศิริวัจน์ วัจนพาร์ ผู้เขียนหนังสือเรื่องปืนใหญ่โบราณในประวัติศาสตร์ชาติไทย เลื้อเพื่อภาพปืนใหญ่ทั้ง ๓๐ กระบอกให้ผู้วิจัยศึกษาอักษรไทยย่อ) ดังตัวอย่าง

ปืนใหญ่ชื่อ “ถอนพระสุเมรุ”

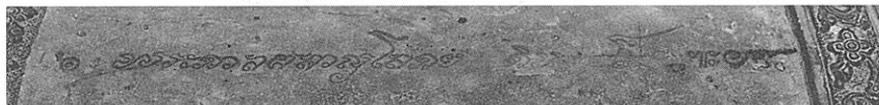
ปืนใหญ่ชื่อ “ปีศาจเขียดฉีกกิน”

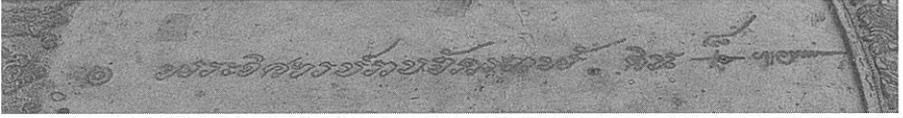
ปืนใหญ่ชื่อ “ผีเสื้อสูบเลือด”

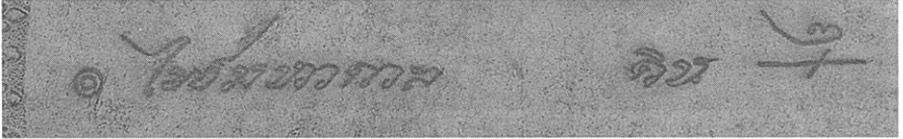
ปืนใหญ่ชื่อ “พญาดานี”

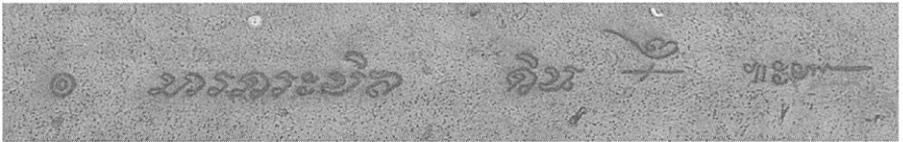
ปืนใหญ่ชื่อ “พระกาลผลาญโลก”

ป็นใหญ่ชื่อ “พระอิศวรปราบจักรวาล”

ป็นใหญ่ชื่อ “โสมหาคาล”

ป็นใหญ่ชื่อ “มารกระบิล”

ป็นใหญ่ชื่อ “ลมประลัยกัลป์”

ป็นใหญ่ชื่อ “เสือร้ายแผ่นดินทะเล”

๓. ชื่อวัดบวรนิเวศวิหาร วัดบวรนิเวศวิหารสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่บริเวณใต้ขอบหน้าต่างด้านนอกของโบสถ์ พบชื่อ “วัดบวรนิเวศวิหาร” สลักอยู่ในกรอบทองวงรี

ชื่อวัดบวรนิเวศวิหารบริเวณใต้ขอบหน้าต่างด้านนอกของพระอุโบสถ

หลังสมัยอยุธยาพบเอกสารโบราณที่บันทึกด้วยอักษรไทยย่อเป็นจำนวนน้อย ทั้งปริมาณและประเภท แสดงให้เห็นว่า หลังสมัยอยุธยาไม่นิยมการใช้อักษรไทยย่อบันทึกเรื่องราวต่างๆ เหมือนเช่นสมัยอยุธยา อาจเรียกได้ว่าเป็นอักษรไทยย่อดั้งเดิม คือ คลี่คลายจากความนิยมในการนำไปใช้บันทึกเรื่องราวต่างๆ เป็นแต่เพียงใช้บันทึกคำหรือข้อความสั้นๆ เท่านั้น อีกทั้งพื้นฐานตัวอักษรก็เปลี่ยนแปลงแตกต่างกับอักษรไทยย่อยุคแบบแผนอย่างเห็นได้ชัดอีกด้วย กล่าวคือตัวอักษรเรียง ๖๐-๕๐ องศา เส้นอักษรไม่เป็นเหลี่ยมสวยงามอย่างยุคแบบแผน แม้ปลายเส้นหลังอักษรจะหักเป็นรูป เส้นหลังของอักษรที่ลากลงจะขมวดเข้า และปลายเส้นหลังของอักษรที่เคยเขียนวกมาทางซ้ายแล้วตัวดัดกลับไปทางขวาเหมือนเดิมก็ตาม นอกจากนี้เส้นอักษรแต่ละตัวมิได้มีลักษณะต่อเนื่องเช่นยุคแบบแผน อักษรแต่ละตัวจะมีช่องไฟเหมือนยุคเริ่มต้น

ดังกล่าวมาแล้วทั้งหมด แม้จะไม่พบเอกสารที่บันทึกด้วยอักษรไทยย่อมากนัก แต่ก็พบว่ามีการใช้อักษรไทยย่อมาตลอดสมัยอยุธยาจนเห็นพัฒนาการอย่างต่อเนื่องเป็นเวลากว่า ๓๐๐ ปี หรือประมาณ ๔ ศตวรรษ ดังตารางพัฒนาการอักษรไทยย่อ ๔ ยุค ต่อไปนี้

ตารางพัฒนาการอักษรไทยย่อ ๔ ยุค

	ยุคกำเนิด		ยุคเริ่มต้น		ยุคแบบแผน		ยุคคลี่คลาย
	๑	๒	๓	๔	๕	๖	
ก	ก	คคท	คค	ก	คค	ค	ค
ข	ขข	ขข	ข	ขข	ขข	ข	-
ฃ	ฃ	ช	ช	-	ชช	-	-
ค	ค	คค	ค	ค	ค	ค	ค
ฅ	ฅ	-	-	-	-	-	-
ฉ	-	-	-	-	-	ช	-
ง	งง	งง	ง	ง	ง	ง	ง
จ	จจ	จจข	จ	จ	จจ	จ	จ
ฉ	-	ฉ	ฉ	-	-	จ	จ
ช	ช	ชชช	ช	ชช	ช	ช	ช
ฌ	-	-	ชช	ช	ช	ช	-
ฉ	-	-	-	-	-	ช	-
ง	ง	ง	ง	ง	ง	ง	ง
ฉ	-	-	ง	-	ง	ง	-
ฐ	-	-	-	-	-	ง	-
ฑ	-	-	-	-	-	ง	-
ฒ	-	-	-	-	-	ง	-
ณ	-	-	ณ	ณ	ณ	ณ	ณ
ด	ด ด	ด ด ด	ด	ด	ด	ด	ด
ต	ต	ต	ต	ต	ต	ต	ต
ถ	ถ	ถ ถ	ถถ	ถ	ถ	ถ	ถ
ท	ท	ททท	ท	ทท	ทท	ท	ท
ธ	ธ	ธ	ธ	ธ ธ	ธ	ธ	ธ
น	น	นน	น	น	น	น	น
บ	บ	บบบ	บบ	บ	บ	บ	บ
ป	ปปป	ปปป	ป	ป	ป	ป	ป

๓๖ จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ

	ยุคกำเนิด		ยุคเริ่มต้น		ยุคแบบแผน		ยุคคลี่คลาย
	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗
ผ	ผ	ผ	-	-	ผ	ผ	ผ
ฝ	-	-	ฝ	-	ฝ	ฝ	-
พ	พ	พพ	พ	พพ	พ	พ	พ
ฟ	-	-	ฟ	-	ฟ	ฟ	ฟ
ภ	-	ภ	ภ	ภภ	ภ	ภ	-
ม	ม	ม ม	ม	ม	ม	ม	ม
ย	ย	ย	ย	ย	ย	ย	ย
ร	ร	ร	ร	ร	ร	ร	ร
ล	ล	ล ล	ล	ล	ล	ล	ล
ว	ว	ว	ว	ว	ว	ว	ว
ศ	ศ	-	ศ	ศ	ศ	ศ	ศ
ซ	-	-	ซ	ซ	ซ	ซ	-
ส	ส	ส	ส	ส	ส	ส	ส
ห	ห	ห	ห	ห	ห	ห	ห
ท	-	-	-	-	-	ท	ท
อ	อ	อ	อ	อ	อ	อ	อ
ฮ	-	-	-	-	-	ฮ	-

ยุคกำเนิด พุทธศตวรรษที่ ๒๐

๑. จารึกหลักที่ ๕๑ จารึกลานเงินอักษรและภาษาไทย (จารึกเจ้าเถรศรีเทพศิริมานนท์ ๒) พ.ศ. ๑๙๕๖
๒. จารึกหลักที่ ๔๔ จารึกลานเงินอักษรและภาษาไทย (จารึกวัดสองคบ ๓) พ.ศ. ๑๙๗๖

ยุคเริ่มต้น พุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒

๓. พระราชสารสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมถึงอุปราชโปรตุเกส พ.ศ. ๒๑๕๘-๒๑๕๙
๔. หนังสือออกญาไชยาเมืองตะนาวศรีอนุญาตให้พ่อค้าเดนมาร์กเข้ามาค้าขายยังประเทศไทย ฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๑๖๔

ยุคแบบแผน พุทธศตวรรษที่ ๒๓

๕. หนังสือสัญญาไทย-ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๒๓๑
๖. นันทโศภนินทสูตรคำหลวง พ.ศ. ๒๒๗๙

ยุคคลี่คลาย พุทธศตวรรษที่ ๒๔

๗. ชื่อปืนใหญ่โบราณสมัยรัชกาลสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

วัสดุที่ใช้บันทึกและวิธีการบันทึก

วัสดุที่ใช้รองรับการเขียนอักษรไทยย่อในสมัยอยุธยา ส่วนใหญ่เป็นการบันทึกบนศิลา โลหะ สมุดไทย กระดาษเพลลา และกระดาษฝรั่ง การบันทึกลงสมุดไทยนั้นใช้เขียนด้วย “พู่กันหนวดหนู” ซึ่งทำด้วยขนหนูวัว ๒ เส้น ชุบหมึกเขียน จึงเรียกดัวอักษรที่ชุบหมึกเขียนนี้ว่า “หนังสือเส้นชุบ” การใช้พู่กันนี้ทำให้สามารถเขียนเส้นอักษรหนักและเบาได้อย่างงดงาม (ทองแก้ว วีระประจักษ์ ๒๕๕๒)

เรื่องที่ใช้อักษรไทยย่อบันทึก

อักษรไทยย่อเกิดขึ้นในสมัยอยุธยา พบหลักฐานการใช้ตลอดสมัย จากการศึกษาอักษรไทยย่อสมัยอยุธยาพบว่าใช้ย่อบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนามากที่สุด รองลงมาคือเรื่องความสัมพันธ์ทางการทูตและการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ และพบการใช้บันทึกตำราแบบเรียนเพียงเรื่องเดียว ดังนี้

๓๘ จุฬารัตน์ ลักษณะศิริ

เอกสารโบราณที่ใช้อักษรไทยย่อบันทึกเรื่องเกี่ยวกับศาสนา พบดังนี้

๑. จารึกที่ฐานพระอิศวรสำริด (พ.ศ. ๒๐๕๓)
๒. จารึกระฆังเหล็ก ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจันทระเกษม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (พ.ศ. ๒๒๒๐)
๓. จารึกวัดจุฬามณี จังหวัดพิษณุโลก (พ.ศ. ๒๒๒๒)
๔. จารึกแผ่นไม้บุษบกธรรมมาสน์วัดมณีชลขันธ์ จังหวัดลพบุรี (พ.ศ. ๒๒๒๕)
๕. จารึกหลักที่ ๑๑๕ จารึกวัดมหาธาตุฯ (พ.ศ. ๒๒๒๗)
๖. จารึกวัดป่าโมก (พ.ศ. ๒๒๗๑)
๗. จารึกชะลอพระพุทธรูปไสยาสน์ (พ.ศ. ๒๒๗๑)
๘. นันทโศปนนทสูตรคำหลวง (พ.ศ. ๒๒๗๙)
๙. สุปริติธรรมชาดก (พ.ศ. ๒๒๗๕-๒๓๐๑)
๑๐. เอกสารเกี่ยวกับพุทธประวัติ พบที่หอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส
๑๑. สมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา เลขที่ ๕ ชื่อ แผนที่ไตรภูมิโลกัณฐาน
๑๒. สมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา เลขที่ ๖ ชื่อ ไตรภูมิโลกัณฐาน

เอกสารโบราณที่ใช้อักษรไทยย่อบันทึกเรื่องความสัมพันธ์ทางการทูตและการติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศ

๑. พระราชสารสมเด็จเจ้าทรงธรรมถึงอุปราชโปรตุเกส (พ.ศ. ๒๑๕๘-๒๑๕๙)
๒. หนังสือออกญาไชยาเมืองตะนาวศรีอนุญาตให้พ่อค้าเดนมาร์กเข้ามาค้าขายยังประเทศไทย ฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๑๖๔)
๓. หนังสือออกพระวิสุทธสุนทร จดหมายฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๒๓๑)
๔. หนังสือสัญญาไทย-ฝรั่งเศส (พ.ศ. ๒๒๓๑)

เอกสารโบราณที่ใช้อักษรไทยย่อบันทึกตำราแบบเรียน พบเพียงเรื่องเดียว คือ จารึกแม่อักษรขอมชุดปรอท (พ.ศ. ๒๒๙๐)

ส่วนตัวอักษรไทยย่อกับพบในสมัยรัตนโกสินทร์ใช้บันทึกเรื่องเบ็ดเตล็ด เช่น ชื่อสมุดไทย ชื่อปืนใหญ่ และชื่อวัด เป็นต้น

การเสื่อมความนิยมในการใช้อักษรไทยย่อ

เหตุที่อักษรไทยย่อไม่เป็นที่นิยมในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์หรือประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๔ เป็นต้นมา สันนิษฐานว่าอาจเป็นเพราะอักษรไทยย่อเป็นอักษรไทยที่ต้องใช้เวลาในการประดิษฐ์เพื่อให้งดงาม กล่าวคือ อักษรชนิดนี้ถ้าเขียนลงบนกระดาษ ไม่สามารถใช้ปากกาเขียนได้ ต้องใช้พู่กันหมวดหมู่นั้น นอกจากนี้ อักษรไทยย่อในช่วงปลายสมัยอยุธยาเป็นอักษรไทยย่อที่งดงามและสมบูรณ์ที่สุดแล้ว การประดิษฐ์อักษรไทยย่อให้คงความงดงามเช่นเดิมจึงเป็นเรื่องยาก ต้องใช้อาลักษณ์หรือผู้ชำนาญการเขียนที่มีฝีมือประณีตขั้นเยี่ยม ประกอบกับในช่วงปลายอยุธยาตอนต้น สมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ ไทยต้องเผชิญกับภัยสงคราม การกอบกู้อิสรภาพ และการสร้างบ้านแปลงเมือง จึงทำให้การใช้อักษรไทยในการบันทึกเรื่องราวต่างๆ ในขณะนั้น ต้องทำอย่างรวดเร็วให้ทันกับการก่อสร้างเมืองใหม่ การใช้อักษรไทยยอบันทึกจึงไม่สามารถทำได้ในเวลาจำกัด ดังนั้นตั้งแต่ปลายสมัยกรุงธนบุรีถึงสมัยรัตนโกสินทร์ จึงไม่ปรากฏหลักฐานเอกสารโบราณที่บันทึกด้วยอักษรไทยย่ออย่างจริงจัง แต่การพบการนำอักษรไทยย่อมาใช้บ้างในการเขียนข้อความสั้นๆ และชื่อเฉพาะต่างๆ ในช่วงดังกล่าว ก็พอทำให้ประจักษ์ได้ว่า ช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ยังเห็นความสำคัญของอักษรไทยย่ออยู่บ้าง ดังเช่นใช้สลักชื่อปืนใหญ่ลงบนกระบอกปืนเป็นจำนวนมาก

อย่างไรก็ตาม สาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้อักษรไทยย่อไม่เป็นที่นิยมหลังจากสมัยอยุธยา อาจเนื่องมาจากในช่วงเวลาดังกล่าวได้เกิดการพิมพ์ขึ้นแล้ว ราว พ.ศ. ๒๓๗๘ ซึ่งตรงกับสมัยปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โรงพิมพ์แห่งแรกที่เกิดขึ้นในเมืองไทยนั้น ชาวตะวันตกเป็นผู้นำเข้ามาเผยแพร่ นับตั้งแต่นั้นมา การจารึกหรือการจารหนังสือที่ละตัวก็ค่อยๆ หดไปโนที่สุด การกำเนิดโรงพิมพ์ขึ้นในประเทศไทย มิได้ทำให้วิถีชีวิตไทยและสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปเท่านั้น ยังทำให้วัฒนธรรมการเขียนแบบไทยดั้งเดิม ตัวอักษรไทยแบบต่างๆ รวมทั้งอักษรไทยย่อสูญสิ้นตามไปด้วย

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. **จารึกในประเทศไทย**. เล่ม ๕, **อักษรธรรมและอักษรไทย พุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๔**. กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๙.
- กรมศิลปากร. หอสมุดแห่งชาติ. **สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ฉบับกรุงธนบุรี**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๔๒.
- _____ . **สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๕๒.
- กรรณิการ์ วิมลเกษม. “พัฒนาการของอักษรโบราณในประเทศไทย.” ใน **สังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย**, ๓๑๒-๓๔๘. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๒.
- ก่องแก้ว วีระประจักษ์. “รูปอักษรไทยย่อ.” **ศิลปากร** ๕๒, ๔ (ก.ค. - ส.ค. ๒๕๕๓) : ๑๑๐-๑๑๕.
- _____ . “วิวัฒนาการของอักษรไทยและภาษาไทย.” ใน **ภาษาและวรรณกรรมเลิศล้ำมรดกไทย**, ๑๑-๑๘. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๓๗.
- _____ . **๗๐๐ ปี ลายสือไทย**. กรุงเทพฯ : ศิลปากร, ๒๕๒๖.
- กะชวงส์กีสาทิกาน. **ไวยากรณ์ลาวบัดจุบัน**. เวียงจัน : กะชวงส์กีสาทิกาน สถาบันค้นคว้าวิทยาสาคร กานส์กีสาทิกาน แห่งชาต, ๒๐๐๐.
- จารึกล้านนา ภาค ๑**. เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : มุลินธิเจมส์ เอช ดับเบิ้ลยู ทอมป์สัน, ๒๕๓๔.
- จารึกสมัยสุโขทัย**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๖.
- จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ. **จากลายสือไทยสู่อักษรไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- ธวัช ปุณโณทก. “อักษรไทยน้อย : การศึกษาในด้านอักษรวิทยา.” **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร**, ๒๕๒๒.
- _____ . **อักษรไทยโบราณ : ลายสือไทยและวิวัฒนาการอักษรของชนชาติไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- ประชุมจดหมายเหตุ สมัยอยุธยา ภาค ๑**. กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๐.

ประชุมจารึก ภาคที่ ๘ จารึกสุโขทัย. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๔๘.

ประชุมพระราชพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก. กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและ
ประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๓๙.

ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓. กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๐๔.

พิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ. “กฎหมายตราสามดวง : การศึกษาต้นฉบับตัวเขียนและ
ฉบับตัวพิมพ์.” ใน เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ “กฎหมาย
ตราสามดวง : แว่นส่องสังคมไทย,” ลำดับที่ ๑ (๑-๒๘). กรุงเทพฯ : กรม
วิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ร่วมกับ โครงการวิจัยเมธีวิจัยอาวุโส สกว.
“กฎหมายตราสามดวง : ประมวลกฎหมายไทยในฐานะมรดกโลก,” ๒๕๔๖.

ศิริรักษ์ วงศ์พำ. ปินใหญ่โบราณในประวัติศาสตร์ชาติไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงาน
ปลัดกระทรวงกลาโหม, ๒๕๕๐.

สมภพ มีสบาย. “สุปรีติธรรมราชชาดกคำหลวง.” เอกสารประกอบการคัดเลือกเข้ารับ
การประเมินผลงานเพื่อเลื่อนขั้นแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนักภาษาโบราณ ๗ ว,
กลุ่มงานสำรวจเอกสารโบราณ กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุด
แห่งชาติ กรมศิลปากร. (เอกสารอัดสำเนา)

สำนักนายกรัฐมนตรี. คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และ
โบราณคดี. ประชุมจดหมายเหตุ สมัยอยุธยา ภาค ๑. พระนคร : โรงพิมพ์
สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๐.

อิงอร สุพันธุ์วนิช. วิวัฒนาการอักษรและอักษรวิธิตไทย. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่
ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

Ginsburg, Henry. Thai Arts and Culture : Historic Manuscripts from Western
Collections. London : British Library, 2000.

เอกสารโบราณ

“กฎมณเฑียรบาล ๑.” หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. สมัย
รัชกาลที่ ๑. เลขที่ ๑๙ ตู้ ๑๐๘ ชั้น ๑/๒ มัดที่ ๓.

“กฎมณเฑียรบาล ๒.” หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. สมัย
รัชกาลที่ ๑. เลขที่ ๑๓ ตู้ ๑๐๘ ชั้น ๑/๑ มัดที่ ๓.

“นันทโพนันทสุตรดคำหลวง.” หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยขาว. อักษรไทยและอักษรขอม. ภาษาไทยและภาษาบาลี. เล่ม ๑. กรุงเทพฯ. พ.ศ. ๒๕๓๕. เล่มที่ ๑๒๐.

“พระสมุดพระราชกำหนดใหม่ ๒.” หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. สมัยรัชกาลที่ ๑. เล่มที่ ๗. ชุด ๑๐๘. ชั้น ๑/๑. มัดที่ ๒.

“สุปริติธรรมราชชาดกคำหลวง.” หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยขาว. อักษรไทยและอักษรขอม. ภาษาไทยและภาษาบาลี. เล่ม ๑. กรุงเทพฯ. สมัยอยุธยา. เล่มที่ ๑๓๘.

สัมภาษณ์

ก่องแก้ว วีระประจักษ์. ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านภาษาโบราณและการอ่านเอกสารโบราณ. สัมภาษณ์, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๒.

Wirth, Bernard. อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาฝรั่งเศส คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. สัมภาษณ์, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๒.

ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๒. สืบค้นได้จาก <http://www4.sac.or.th/jaruk2008/main.php>

